

Воскова І. В.*

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ШЛЯХИ Й ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ ВЛАСНОЇ ГІДНОСТІ

У статті висвітлено погляди видатного педагога-гуманіста щодо важливості та засобів виховання почуття власної гідності як стрижня особистості.

Спадщину видатного українського педагога-гуманіста вичають науковці і освітяни-практики всього світу вже більше п'ятидесяти років. Його праці видані багатьма мовами величезними тиражами. Вони стали класикою педагогіки. Проте інтерес до ідей, переконань, думок Василя Олександровича й досвіду їх втілення в Павлівській школі лише зростає. І це не дивно, оскільки в його творах можна знайти думки, поради з будь-якого питання, що хвилює освітян. Іноді навіть те, що ми вважаємо інновацією, уже було осмислено Сухомлинським або існувало в роботі його школи, як-от усвідомлення необхідності навчання впродовж життя або інклюзивна освіта.

Аналізу творчості В. О. Сухомлинського присвячено дослідження багатьох науковців, серед яких І. Д. Бех, І. А. Зязюн, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська та ін. У педагогіці сформувався окремий напрям – «Сухомліністика».

Найважливішою рисою педагогіки Сухомлинського є її гуманізм. Василю Олександровичу притаманне було ставлення до кожної людини, до кожної дитини як до безумовної цінності, неповторної індивідуальності. І це ставлення втілювалося в його практичній роботі щодня як повага і увага до кожного, як пошук шляхів для найбільш повного розкриття здібностей і можливостей кожної дитини задля її подальшої самореалізації, самоствердження в житті.

А для цього дитині потрібна віра в себе, самоповага, повноцінно сформоване почуття власної гідності. Саме допомога в набутті цих рис і є, на думку Василя Олександровича, першочерговим завданням учителя.

«Вихованця людської особистості – це насамперед виховання почуття власної гідності», – писав Сухомлинський у статті «Народний учитель» [3, т. 5, с. 246].

Метою статті є висвітлення поглядів видатного педагога щодо значення та шляхів і засобів виховання почуття власної гідності.

У роботі «Як виховати справжню людину» Василь Олександрович наводить перелік найважливіших якостей «ідеальної людини», які має виховувати школа. Серед них він виокремлює й «... почуття людської гідності – повагу до самого себе, уміння дорожити своєю особистою честю, своїм ім'ям, чутливість до оцінки власної поведінки, власного духовного світу колективом,

---

* © Воскова І. В.

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

товаришами; постійне прагнення до моральної досконалості, до ідеального, високоморального бажання стати сьогодні кращим ніж був учора...» [3, т. 3, с. 150].

Це тлумачення поняття «почуття власної гідності» є близьким за змістом до визначення Валентина Рибалки, який потрактував це поняття як переживання людиною цінності власної особистості [2].

В. О. Сухомлинський багато писав про те, що і як впливає на виховання цього почуття. Він вважав ставлення вчителя до дітей визначальним фактором педагогічної роботи загалом, і виховання почуття власної гідності зокрема. У статті «Суспільство і вчитель» (1961) він писав: «Віра в людину – величезна моральна сила, що втілює в собі саму суть відносин у нашому суспільстві. І в школі цю віру вчитель повинен виявляти завжди і в усьому. Справжнім педагогом може вважати себе тільки той, хто в кожному своєму вихованцеві бачить людину в майбутньому. І якщо перед ним учень недбайливий, який не хоче вчитися, ні до чого не виявляє інтересу й здатностей, – серце вчителя повинно стривожитися: адже знання – не багаж, який можна покласти в голову дитині. Раніше ніж думати про знання, треба збудити в такого недбайливого учня людську гідність, непомітно торкнутися найчутливіших куточків його душі» [3, т. 5, с. 119].

Отже, повага до дитини, бережне ставлення до її почуттів, її гідності, віра її сили – необхідна умова успішного виховання.

Найважливішим засобом виховання почуття власної гідності педагог вважав працю. Проте не працю взагалі, а таку, що має чітко визначену мету і адресата, дає задоволення результатом. Дитина має усвідомлювати, що, для кого і навіщо вона робить, розуміти доцільність і потрібність власних зусиль.

У статті «Виховання і самовиховання» Сухомлинський зазначав: «Почуття особистої гідності, честі, що є ніби духовним стрижнем особистості, виховується завдяки тому, що людина бачить сама себе – свою майстерність, творчість – у наслідках своєї праці» [3, т. 5, с. 236]. І далі розвиває цю думку: «Радість трудового успіху робить підлітка свідомим, самостійним, виліковує від дитячої безпорадності і споживацьких настроїв. Виховати душу учня – це означає добитися, щоб кожний уклав свою енергію, розум, волю, винахідливість у матеріальні результати праці, побачив себе в творінні своїх рук, своєї думки. Нас дуже хвилює доля учня, який у 13-14 років не пережив почуття задоволення від власної праці. Це – корінь людської гідності, це водночас і джерело вимогливості до самого себе. Лише той хоче стати кращим, хто вже пережив радість успіху» [3, т. 5, с. 237].

У цих словах зроблено акцент ще на одному дуже важливому аспекті діяльності: праця має бути творчою, саме творчий підхід до будь-якої справи свідчить про особистісну, емоційність залученість дитини у працю, саме творча праця

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

є джерелом радості, відчуття успіху, віри у власні сили.

У більшість своїх педагогічних творів Василь Олександрович писав про гідність людини, що свідчить проте, якого великого значення надавав він цьому феномену. Так, роботі «Слово до спадкоємця» він наголошував, що виховання почуття власної гідності дитини неможливе без поваги вихователів до її гідності; що невід'ємною складовою виховання почуття власної гідності є також усвідомлення власних прав і вміння їх відстоювати; що дуже корисним є засвоєння зразків поведінки, які утверджують гідність особистості, демонструють повагу до оточуючих та самоповагу [3, т. 5].

Багато говорив педагог про роль музики, образотворчого мистецтва, художнього слова у вихованні почуття власної гідності дитини. Він писав зокрема: «Спостереження переконають також, що музика безпосередньо впливає на моральну поведінку. Музичні засоби, будучи специфічними, поглиблюють вищі моральні почуття – любов до Батьківщини, прагнення до героїчного, самовідданого вчинку, ненависть догноблення людини людиною, особисту моральну гідність» [3, т. 5, с. 391].

Впливу слова, зокрема художнього, В. О. Сухомлинський надавав особливого значення: «Пізнання краси слова породжує в душі підлітка почуття благородної гордості, людської гідності. Осягаючи красу слова, підліток проймається почуттям відрази до всього потворного, злого. У вихованні красою слова – одно з джерел непримиренності й нетерпимості до зла» [3, т. 3, с. 545]. Про це свідчать і його численні твори для дітей. Сучасне навчання й виховання молодших школярів неможливо уявити без використання творів педагога-гуманіста («Сьома дочка», «Горбатенька дівчинка» та багато інших).

У статті «Обережно: дитина!» Василь Олександрович зазначав: «Справжня майстерність вихователя полягає в тому, щоб його вихованець поважав себе, дорожив своєю гідністю. Якщо дитина не поважає себе – це вже межа катастрофи» [3, т. 5, с. 423]. Ніби висновком із цього є цитата з іншої праці: «Розмова з молодим директором школи: «У школі має панувати дух поваги до людської гідності, дух взаємного довір'я вихователів і виховуваних, дух віри в людину... Якщо уважно придивитися до того зла, яке, на жаль, оселяється в серці дитини чи підлітка, то корінь його завжди живиться, образно кажучи, ґрунтом неповаги людської гідності» [3, т. 4, с. 550].

Остання теза співзвучна з думкою видатного французького мислителя, педагога М. Монтеня, що більшість пороків формується у дитини через відсутність поваги, і з поглядами відомого психолога, психотерапевта В. Гарбузова, який вважав, що гідність – це ядро особистості, а причинами формування негативних рис характеру, відхилення у поведінці, порушення психічного й психосоматичного здоров'я дітей і підлітків є насамперед нестаток любові та поваги до гідності дитини [1].

Підсумовуючи, наголосимо, що В. О. Сухомлинський визна-

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

вав виховання почуття власної гідності основою виховання особистості. Головною умовою такого виховання він вважав поважне ставлення до кожної особистості, її гідності. Засобами ж є:

- насамперед, праця – творча, наповнена особистісним змістом, адресна; праця навчальна і фізична, інтелектуальна і духовна, результати якої дають дитині віру у свої сили, є ґрун- том для розвитку самоповаги;
- естетичне виховання – вплив музики, образотворчого мистецтва, художнього слова, природи;
- засвоєння зразків поведінки, що утверджують гідність особистості, демонструють повагу до оточуючих та самоповагу.

Література:

1. Гарбузов В. Инстинкты и судьба человека. – СПб. : Астрель-СПб, 2006. – 477 с.
2. Рибалка В. Честь і гідність особистості як предмет діяльності практичного психолога. – К. : Шк. світ, 2010. – 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / Василь Олек- сандрович Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976-77.

Дорошенко В. В.*

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПАТРІОТИЗМУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розкрито зміст поняття «патріотизм», особливості формування патріотичних почуттів в учнів на уроках української мови та наведено приклади дидактичного матеріалу, що сприяє формуванню в дітей активної позиції як громадян України, так і розбудовників держави.

Розбудова України як незалежної держави відбувається на тлі демократизації всіх сфер суспільного життя. Її становлення й ефективне функціонування неможливе без патріотичного виховання молодого покоління, яке має стати провідним напрямом у сучасному освітньому процесі. Це знайшло відображення в стратегічних державних освітніх документах – Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національній доктрині розвитку освіти, законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції громадянського виховання особистості та Концепції патріотичного виховання.

Історія засвідчує, що послідовна боротьба за утвердження і зміцнення української державності невіддільна від почуття патріотизму. Адже любов до Батьківщини надихає людей на подвиги в ім'я великої мети. В Україні особливої актуальності набувають положення праць В. О. Сухомлинського, що сто-

---

* © **Дорошенко В. В.**